

האם מותר לשחרר מחבלים רבים עבור איש יהודי אחד או עבור כמה שבויים

שאלה: איש יהודי שנחטף ע"י ערבים 'מחבלים', ודורשים כתנאי לשחרורו לחפשי שיוציאו לחפשי כמה מאות או אלפים של רוצחים, האם מותר לשחרר אותם בשביל להציל את חיי האיש החטוף, או שאסור כדין אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן, והאם יש חילוק בדבר זה בין אם השבוי הוא איש אחד או כמה שבויים, או אפילו כמעשה שהיה שחטפו מטוס והיו שם כמאה איש יהודים, האם מותר לשחרר מחבלים לצורך שחרור החטופים.

תשובה: ראשית הארכנו לעיל (סימן @) בבירור הסוגיא של אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן, והתנאים שנתבאר בראשונים בזה, האם כלל זה נאמר גם במקום פיקוח נפש לפנינו או לא, והאם כלל זה נאמר היכא שהשבוי הוא תלמיד חכם, וא"כ לכאורה להשיטות שהובאו לעיל, שבמקום פקוח נפש לא תקנו חז"ל לתקנה שאין פודין יתר על כדי דמיהן, לכאורה יש לומר שלעניינינו גם כן כיון שיש ענין של פקוח נפש בודאי אין מקום לשיקולים אחרים ויהיה מותר לפדות אף במה שמוגדר כיותר מכדי דמיהן, (וכמו"כ באופן שהשבוי ת"ח כמעשה דהגר"י הוטנער זצ"ל יש לצרף שיטה זו ג"כ שאז לא נאמר לכלל של אין פודין וכפי שנתבאר לעיל סימן @).

שחרור מחבלים האם הוא יתר על כדי דמיהן

ובאמת לכאורה נראה שלפי האמת אין הנידון דידן שייך לסוגיא של פדיית שבויים יותר מכדי דמיהן, שזה תקנה שתיקנו חז"ל לענין פדייה בממון רב, וכאן יש מקום לומר שהרי זה אינו נידון של ממון, שמחמת כן חטפו רק נידון של שחרור מחבלים רבים ולא תקנו בזה חכמים שום תקנה, אלא דמ"מ היה מקום לדון בדרך דמיון יש מקום לדון האם יש לדמות נידון זה לנידון שבסוגייתנו. ולכאורה להצד בגמ'¹ שהטעם שאין פודין את השבויים יתר מכדי דמיהן הוא משום דוחקא דציבורא, והיינו שלא רצו חכמים להטיל על הציבור עול קשה של פדיון שבויים, לכאורה וודאי שאין לדמות כלל את הנידון שלפנינו לנידון הגמ' שהרי כאן אין שום דוחק לצבור, אבל להצד שהטעם בגמ' כי היכא דלא לגרבו ולייתו והיינו הוא משום שלא יתאמצו השבאים לשבות עוד שבויים אחרים, יש לדון האם כאן גם כן יהיה את הענין של הגמ' שלא לשחרר מחבלים רבים עבור שבוי אחד שעל ידי כן יבואו לחטוף ולשבות שבויים אחרים, כמו שחששו חז"ל כן לענין פדיון בממון רב או לא.

שו"ת דבר יהושע שאין שחרור מחבלים שייך לכלל של אין פודין את השבויים

שוב ראיתי בשו"ת דבר יהושע² שכתב כדברינו שאין זה שייך לנידון של אין פודין את השבויים, והיינו משום שכשדורשים ממון רב אין שיעור לדבר ויחטפו עוד שבויים כדי להרבות את כספם, אבל במקרה שלפנינו יש לזה גבול והיינו שחרור כל חבריהם המחבלים. ולפי"ז ביאר דהיינו שגם לצד בגמ' שם דהחשש הוא כי היכי דלא לגרבו ולייתו, מ"מ יש לזה גבול, וא"כ אין זה שייך כבר לתקנה של אין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן.

אמנם באמת יש לשאול דלכאורה יש לחשוש שאם ח"ו יגיע מצב זה שכל הרוצחים המחבלים שהיו

1 גיטין מה, א. והובא לעיל בסימן הקודם בהרחבה.
2 להגר"י אהרנברג זצ"ל ראב"ד ת"א ומגדולי הדיינים בא"י, (ח"ה סי' טו).

בידי היהודים ישתחררו, אז בוודאי יחזרו כל המחבלים לפעילות של הריגות וחבלה נגד יהודים ויתווספו עוד ועוד מחבלים אחרים אליהם, כיון שלא יהיה להם שום פחד כלל, וא"כ מצד זה שיהיה אסור לשחררם, וע"ז השיב שם בדבר יהושע, שחשש זה כבר אינו בכלל של אין פודין את השבויים יתר על כד"ד שלא דברו בו חכמים ותלוי בשיקול הדעת, ואין לבטל מצות פדיון שבויים מחמת ספק שמא יגרמו אח"כ לחבל, דהא דאין להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, הני מילי כשיש ספק לפנינו, אבל כאן אין הספק לפנינו אלא חשש שמא לאחר שישחררו אותם יחבלו, ובספק כזה כי הנו"ב שאין ספיקו דוחה שבת משום פקו"נ וכו' עיי"ש בדבריו.

הוראת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל

וראיתי שהגרי"י זילברשטיין שליט"א³ כתב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שבזמננו במקרה של פיקוח נפש חייבים לשחרר מחבלים, דבנידון זה לא שייך כלל הטעם שלא נשחרר כדי שלא ישבו אחרים, כי המחבלים בכל מקרה מנסים לחטוף כל מה שהם יכולים, ולפי"ז בודאי שצריך לשחרר מחבלים ואפילו מאות רבות תמורת הצלת נפש אחת.⁴

הוראת הקה"י לשחרר המחבלים מצד פיקו"נ אפילו שעיקר התקנה דאין פודין שייך גם כאן

אמנם מאידך, בספר ארחות רבנו⁵ הביא ממרן הקה"י זצ"ל,

'והנה לעצם הדבר אמר לי מו"ר בזה"ל שזה תלוי בשני התירוצים של התוס' בגיטין דנ"ח ע"א, שלתי' אחד גם בפקו"נ אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן, וכן יש טעמים בגמ' שם (דף מ"ד ע"א) דמ"ד אחד משום דגרבי (שימסרו הגויים את נפשם לשבות עוד) וטעם השני משום דחוקא דצבורא, והנה טעם דחוקא דצבורא אין כאן שמדובר במדינה, אבל טעם דגרבי יש כאן שהמחבלים יחטפו עוד מטוסים ואם יראו שלא נותנים להם את תנאיהם יפסיקו לחטוף יראו שלא משתלם להם, ובפ"ת ביו"ד סי' רנ"ב ס"ק ד' מובא שהאחרונים דנו בזה ויש כאלה שנוטים לטעם דגרבי. (ע"ש דכ"ה דעת הרמב"ם והשו"ע) - שאלתי את מו"ר הלא כאן דורשים החוטפים שחרור מחבלים ולא כסף והמדינה בין כך תשחררם לאחר שירצו את תקופת מאסרם, וענה לי מו"ר שזה כסף דמי עבד כי עבור מליונים לא היו משחררים את המחבלים א"כ זהו כסף. עוד שאלתי את מו"ר אפשר שכאן שפיר טפי משום שודאי פקו"נ כי ראש מדינת אוגנדה אמין הוא מטורף ועלול פשוט לרצוח את החטופים ואין מי שימנע בידו, ע"ז ענה מו"ר כי הפוסקים נמי מדברים בודאי פקו"נ, ולמעשה אמר לי מו"ר דמחויבים כאן לשחרר מחבלים תמורת החטופים משום דהוי פקו"נ, רק לממשלה הנוקטת עמדת סירוב יש צד היתר בהלכה מאחר דיש פוסקים שמצדדים דהלכה כטעם דגרבי עכ"ד שם.

ומוכח דנקט הקה"י דלא כסברת הגרי"ש"א והדבר יהושע שבשחרור מחבלים לא שייך הטעם כי היכי דלא לגרבו ולייתי, אלא הוא סבר שכן קיים חשש זה אף לגבי שחרור מחבלים, עוד מבואר בדבריו דטעמא דדחוקא דציבורא ל"ש כאן, מכיון שזה מוטל על הממשלה ולא על הציבור, אבל מ"מ נקט

3 בספרו שיעורי תורה לרופאים ח"ב סי' קל"ח.

4 ובאמת מנגד יש הטוענים בתוקף גדול שהם עושים כן רק משום שכבר נקבע כדבר פשוט שהם מוכנים לשחרר הרבה מאד מחבלים עבור כל חטוף, לו היו אומרים שהם משחררים רק אחד על אחד, כלל לא היו מתאמצים לחטוף.

5 ח"א עמ' שס"ז.

להלכה שצריך לשחרר מחבלים, מצד פיקו"נ, (והיינו שסבר כשיטות אלו להלכה) אמנם משמע שסבר שהממשלה יכולה לומר שקי"ל כשיטות שאף בפיקו"נ אין פודין יתר על כדי דמיהן וכי היכא דלא לגרבו ולייתו.

שו"ת מנחת יצחק שבמקום פיקו"נ צריך לשחרר מחבלים ולא להסתכן בפעולת חילוץ

ובשו"ת מנחת יצחק⁶ כתב שבאופן שיש סכנת נפשות לשבויים יש לפדותם אף ע"י מילוי שאלתם בשחרור המחבלים כי במקום פיקוח נפש פודין את השבויין יותר מכדי דמיהם, [וכנ"ל⁷], יעוין שם שהאריך בזה, וכתב דבוודאי אסור לנסות לשחרר בפעולת חילוץ שיש חשש גדול שלא תצליח אלא לשחרר מחבלים תמורת השבויים.

פיקו"נ ודאי ליחיד לעומת ספק פיקו"נ עתידי לרבים

וא"כ מעתה עולה לנו מכל הפוסקים שמצד דינא דאין פודין את השבויים יתר על כדי דמיהן ליכא, ובוודאי צריך לשחרר את המחבלים, אמנם באמת יש כאן נידון נוסף שבו לא דנו כ"כ הפוסקים דלעיל⁸, והיא טענת המומחים שאומרים שעל ידי שחרור המחבלים הרוצחים, יהיה כאן על ידי זה רדיפה להכלל מכיון שהמחבלים השבויים יחזרו להריגות ופיגועים, וגם שמחבלים אחרים ירבו בהריגות ופיגועים כיון שלא יהיה להם שום פחד של שביה ומאסר, כיון שיידעו שיוכלו חבריהם לגרום לשחרורם⁹, א"כ מצד זה לכאורה יש לאסור לשחררם, שבוודאי אין לשחרר מחמת פקוח נפש של אדם אחד לגרום פקוח נפש לרבים אחרים¹⁰.

והנה בשו"ת יביע אומר¹¹ דן בזה לגבי מבצע אנטבה, וכתב שם 'ומעתה בני"ד היה נראה לכאורה לומר שמכיון שע"י פעולת שחרור המחבלים הכלואים בידינו, ע"מ למוסרם בידי חבריהם החוטפים, מכניסים בספק סכנה לכמה מן התושבים בישראל, אין לעשות מעשה בידיים פעולה כזאת, אף על פי שיש בה מאידך גיסא הצלת מאה יהודים החטופים¹², וכדן התוספתא והירושלמי "יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל". אולם [כתב] יש לחלק בין הדין של התוספתא והירושלמי לנידון שלנו, ששם עצם מסירת נפש מישראל להריגה היא פעולה אכזרית, למוסרו בידי שופכי דם נקי על מנת

6 ליקוטי תשובות סי' קי.

7 סי' @.

8 מלבד הדבר יהושע, אבל טענתו שהספק שיחזרו לפגע הוא ספק רחוק שעל זה לא תקנו התקנה דאין פודין, אמנם לפי הבנת המומחים מצב זה השנה לחלוטין.

9 ואפילו אם רובם אינם חוזרים לעסוק בכך, סוף סוף מתוך האלפים בודאי יימצאו כמה אחדים, ואפשר אם כן שאינו ספק פקוח נפש עתידי אלא ודאי (או בגדר קרוב לוודאי), סכנה בעתיד. ומאידך, גם בכאן שייך להביא את סברת מרן הגריש"א זצ"ל שהמחבלים מנסים כל העת לפדוע ביהודים, ואלמלי הקב"ה שומר עיר שוא שקד שומר, קשה מאוד להגדיר פעולה של חבלה המצליחה שהיא באה דוקא כתוצאה משחרור מחבל (גם אם סופו של דבר הוא היה המתכנן של פעולה ספציפית זו), והדברים צריכים הכרע בכל פעם מחדש.

10 יש לציין כאן במעשה שהיה בשלהי שנת תש"ל, כשנחטפו מטוסים על ידי מחבלים והונחתו בזרקא שבירדן, ואחד החטופים היה הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל [בעל ספר פחד יצחק וראש ישיבת ר' חיים ברלין] וחתנו ובתו, ורצו תלמידיו לפדות אותו בממון רב, ושלחו הדבר לגאון ר' יעקב קמינצקי שיחווה דעתו, וכתב להם (הובא בספר כנפי יונה) שבמצב מלחמה ליכא להאי כללא, משום שעל ידי הממון יתעצמו עוד במלחמה. ואם כך בכסף, אם כן בודאי יש לחוש כאשר משחררים רוצחים בזמן מלחמה שבודאי יש לחוש שאחר שחרורם יתרבו הרציחות.

11 חלק י - חושן משפט סימן ו

12 הוא דיבר שם על מבצע אנטבה

להציל עצמם בדמו של זה, לכן יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש מישראל, אבל כאן במעשה של שחרור המחבלים הכלואים, לא נעשתה פעולה המכוונת במישרים לרצח, אלא הכוונה להציל את מאת היהודים החטופים מידי שוביהם, תמורת שחרורם של אלה, ורק במקרה יש לחוש שנוסף גם הוא על צרינו, ויכניסו את היישוב לספק סכנה, באופן שכזה י"ל אין ספק מוציא מידי ודאי, שהיהודים החטופים עומדים בסכנה ודאית של הוצאתם להורג אם לא נשחרר את המחבלים, דטבא להו עבדין להו, ועושים כל מה שניתן לעשות על מנת להצילם ולשחררם וכו', ועיי"ש שהאריך טובא בנידון זה האם אדם חייב להסתכן עבור הצלת חבירו ובסו"ד הוסיף שם 'ולכן אין לו להשליך נפשו מנגד אפי' בספק סכנה להצלת חבירו מודאי סכנה אבל כשהברירה מסורה ביד אדם שלישי להכריע בין שנים, שהאחד נתון בספק סכנה, והשני בודאי סכנה, אין הספק מוציא מידי ודאי, ויש להעדיף הצלת מי שהוא בודאי סכנה' עכ"ד.

המציאות בזמנינו בשחרור המחבלים

אמנם לכאורה יש לדון שבשנים האחרונות הוברר מעל כל ספק¹³, שהמציאות היא שמתוך כמות של המשוחררים בוודאי חלקם (ואין בזה שום ספק) חוזרים לפעילות טרור, וא"כ לכאורה זה רק ודאי פיקו"נ לפנינו מול ודאי פיקו"נ לאחר זמן, ובזה היה מקום לומר שאילו היה כאן שאלה של יחיד מול יחיד בזה מסתבר לומר שודאי פיקו"נ לפנינו בוודאי קודם לוודאי פיקו"נ לאחר זמן, אבל מכיון שיש בזה סכנה לרבים ולכל הציבור, בזה גם נאמר שפיקו"נ של יחידים עכשיו יהיה עדיף על פיקו"נ דרבים לאחר זמן וצ"ע בזה.

דינים העולים:

א. הכרעת הפוסקים שבמקום פיקו"נ בוודאי יש לשחרר מחבלים תמורת שבויים, ואין נ"מ בזהבין שבוי אחד לשבויים רבים. **ב.** אמנם צ"ע באופן ששחרור המחבלים יהיה ודאי סכנה לאחר זמן לרבים האם גם בזה נאמר שודאי לפנינו של שבוי עכשיו יהא עדיף מודאי סכנה של רבים לאחר זמן, שבוה מסתבר שודאי שלא נאמר כן¹⁴, וצ"ע למעשה.

13 ובפרט לאחר העסקאות האחרונות של גלעד שליט, ואלחנן טננבאום.

14 ובכה"ג היה צריך לדון על אופי השיחרור, להיכן ישחררום ומי מדובר, ולקבוע מה הסיכוי שימות משהו בגלל השיחרור. וזה לא חישוב פשוט. אם זה סיכוי קטן [מיעוט שאינו מצוי], או ספק [היינו מיעוט מצוי או רוב שאינו קרוב לודאי], ולעני"ד אין בזה הלכה ברורה. אבל נראה עדיין שיש לדון מצד הסברא של לא להכביד על הציבור. ואפילו שהכבדה של ממון אין כאן כפישנות, אבל הכבדה של סכנה יש כאן, וזה דומה מאד, ועדיין צ"ע בכל זה.